

13. Bůh podrobil Abrahama zkoušce (Gn 22,1-19)¹⁷³

Martin Prudký

Absurdní úkol

Základní potíže tohoto slavného oddílu tkví hned v *základním Božím příkazu*, který uvádí příběh do pohybu: „Vezmi syna svého, jdi ... a oběťuj ho jako oběť zápalnou!“ (v. 2) To je přece absurdní, ba přímo šílený požadavek! Jak by mohl kterýkoli otec něco takového udělat!? A co hůř, jak vůbec může Bůh něco takového po člověku chtít? Něco tak krutého, zvráceného, očividně nesmyslného! Patří-li toto ke vzorovým příběhům „otce víry“ Abrahama, o jakou „víru“ tu vlastně běží? Vyžaduje snad Bůh po člověku slepou poslušnost – přes mrtvolu, i kdyby to měli být lidé nejbližší a nejmilejší? Vždyť to je odporový fanatismus!

Abychom mohli na tyto otázky odpovědět či se v nich alespoň zorientovat, budeme muset – podobně jako u jiných na první čtení prapodivných oddílů Písma – udělat dvojí: **(a)** podrobně a pozorně číst daný text v jeho svérázu a **(b)** vnímat jej v jeho širším literárním kontextu, zejména ve vztahu s oddíly, na něž zde vypravěč více či méně okatě odkazuje. A pak je tu – stejně jako u všech ostatních oddílů Písma – ještě jeden nutný předpoklad: pohotovost slyšet, ochota dát se oslovit.

Funkce nadpisu

Možná právě to, že jsme ustrnuti nad nepřijatelným rozkazem „obětovat syna“ (zdůrazněně: „jediného“ a „milovaného“!), nám brání všimnout si důležitého signálu, jímž nám vypravěč hned signalizuje, jak máme příběhu rozumět. Všimli jste si, že má náš oddíl tématický *nadpis*? Pokud jsme při prvním čtení plně zaujati otázkou, jak to s tím nebohým Izákem nakonec dopadne, nepochybně jsme nadpis přeslechlí a bloudíme po vedlejší koleji. Možná nás na tuto kolej nasměroval titulek, jímž překladatel či vydavatel naší Bible tento oddíl opatřil; bohužel, velmi často zde

---

¹⁷³ Text této kapitoly je výsledkem badatelské činnosti v rámci výzkumného záměru MSM 0021620802 – Hermeneutika křesťanské, zvláště protestantské tradice v kulturních dějinách Evropy.

bývá uvedeno „obětování Izáka“ či s psychologizujícím dobarvením „obětování jediného syna“. Pozor na takové titulky, které uvádějí něco jiného, než říká text sám! Tento příběh přece není o *oběti* – není to napínavá detektivka s obětní zápletkou, kde má posluchač napjatým zrakem sledovat, zda se předznamenáný „rituální mord“ tragicky uskuteční, nebo zda se hlavní hrdina navzdory všemu přece jen nakonec zachrání (například vpádem zachránce ve chvíli nejvyššího napětí). Tento příběh má být slyšen jinak! Na samém začátku oddílu, hned v první větě vypravěč přece říká: „Po těch událostech *Bůh vyzkoušel Abrahama*“ (v. 1a). Tato věta ještě není součástí příběhu, je to jeho *tematický nadpis* – zásadně důležitý pokyn vypravěče, jak mají posluchači tomuto dramatickému příběhu na konci abrahamovského cyklu rozumět. Předem se tu říká, o čem příběh jest: je to *zkouška*. Základní otázkou tedy není, jak to dopadne s Izákem, nýbrž zda Abraham obstojí. Ne oběť, nýbrž zkouška je zde hlavním tématem! Veškeré napětí, do něhož nás vypravěč důmyslně uvádí, je ve světle tohoto nadpisu jen nástrojem, jak toto téma pojednat. Pokud biblické oddíly obsahují nadpisy tohoto typu, nesmíme je přehlédnout či nedocenit.

Jako *předznamenání* vlastního příběhu vyjadřuje nadpis již velice mnoho. Vypravěč zde – při vši stručnosti pouhých tří slov – uvádí několik podstatných daností: (1) Hlavními dvěma aktéry jsou „Bůh“ a „Abraham“. (2) Jakkoli příběh pracuje s Abrahamem jako hlavní postavou, svrchovaně jednajícím subjektem je zde „Bůh“ (subjekt slovesa!). (3) Věcně tu běží o zkoušku: Bůh Abrahama „*vyzkoušel*“, „podrobil ověřovacímu testu“. (4) Toto sdělení je jako předznamenání celého příběhu podstatné. Do vyprávění vnáší specifický rozměr – my, (posluchači či čtenáři) díky němu od začátku příběhu víme, že běží o zkoušku, ale jednající postavy (především Abraham, ovšem i Izák) to nevědí. V této zvláštní dvojí perspektivě máme příběh sledovat; jako ti, kdo jsou předem zasvěceni, sledujeme drama postav, které netuší, čemu jsou vydány. To pak ale znamená, že se jako posluchači nemůžeme bezprostředně ztotožňovat s hlavní postavou příběhu, protože ji od počátku sledujeme z „nadhledu“.

Vydavatel Bible či vykladač, který tento oddíl označuje titulkem „obětování Izáka“, tím dává najevo, že mu je *dramatický motiv* v celém oddílu důležitější než vypravěčovo *téma*. Kralická

Bible ve svém sumáři titulkuje zcela přesně: „Zkušení Abrahama od Boha“; v Ekumenickém překladu, Jeruzalémské Bibli a v řadě moderních cizojazyčných překladů ovšem vládne motiv „oběti“.

Oslovení, slyšení, konání

Podobně jako mnoho jiných biblických oddílů začíná i tento příběh tím, že promluví Bůh. Jeho řeč uvede věci do pohybu. Ovšem ještě dříve, než Bůh Abrahamovi uloží úkol své zkoušky, jej zde *oslovuje jménem*: „Abrahame!“ A Abraham se ozve. Zní to banálně, ale je to velmi důležitý prvek. Především proto, že takto obvykle probíhá komunikace mezi někým svrchovaným a jeho podřízeným; jestliže je Abraham tímto způsobem osloven a ozývá se, je tím jasně charakterizován vztah mezi oběma postavami příběhu. Abraham dává najevo svou pohotovost služebníka¹⁷⁴; to je pro „příběh zkoušky“ příznačný rys. Hned od začátku je zřejmé, že Abraham „slyší“ na adresné zavolání shůry a bezprostředně na ně odpovídá. V úkolu zkoušky pak v této linii půjde o to, zda Abraham podle toho, co uslyší, bude také jednat – a zda pak i v tom nejvypjatějším momentu svého konání bude pořád ještě „naslouchat“, resp. „poslouchat“. Vypravěč těmito prvky příběhu jakoby mimochodem vyjadřuje, že jádro zkoušky zřejmě není jen v odhodlanosti nezadržitelně *konat*, nýbrž i v otevřenosti stále *slyšet*, v pohotovosti *dát se oslovit*¹⁷⁵.

Vezmi, jdi a obětuj...

Na Božím příkazu (v. 2) bychom si měli všimnout především tří slovesných tvarů, z nichž sestává. Tři imperativy zde vyjadřují, co má Abraham učinit: „*vzít syna ... jít ... a obětovat*“. Kdo rád sleduje strategie literárních kompozic, může v postupu následujícího vyprávění s užitkem sledovat výskyt těchto tří sloves, případně jejich odvozenin a termínů významově spřízněných. Téměř v každé scéně se všechny tři motivy nějak uplatňují a vše, co Abraham koná, souvisí s některým ze tří aspektů jeho úkolu. Abraham v různých variacích „*bere*“ (syna, služebníky, dříví, oheň, nůž atd.), „*jde*“ (případně „*vstává*“, „*přichází*“ aj.) a připravuje vše potřebné k „*obětování*“ (k „oběti zápalné“ chystá

¹⁷⁴ Srov. Gn 27,1; Gn 31,11; Ex 3,4; 1 S 3,4.10; 2 S 1,7 aj.

¹⁷⁵ Srov. v. 11; viz níže.

„dříví“, „nůž“, „oheň“; staví „oltář“ atd.). V hlavní části děje nejsou téměř žádné výpovědi, které by nešlo přiřadit k některému z těchto základních motivů. Dějová linie pak dochází svého naplnění v místě, kde Abraham „šel ... vzal ... a obětoval“ (v. 13) – imperativy daného úkolu (v. 2) tak Abraham doslova „naplnil“ vykonáním týchž tří sloves (tvary narativu, resp. aoristu). Kompozice vyprávění je v těchto rysech provedena s až čítankovou zřetelností.

Vyslechněme však ten potrojný příkaz podrobněji. Je v něm ještě několik podstatných prvků, které je neradno přeslechnout.

Nejprve Bůh Abrahamovi přikazuje: „Vezmi syna svého, [toho] jediného svého, [toho,] jehož miluješ ... [totiž] Izáka!“ Takto stupňovitě a pointovaně, s trojnásobným přístavkem je příkaz formulován. Zdá se to být drobnost, ale je důležitá. Každý z přístavků vždy blíží a blíží vymezuje, o koho se jedná. Ta více-stupňovost je stylistickým prostředkem dramatizace, napíná pozornost posluchače – a je trochu škoda, když moderní překlady (např. ČEP) na rozdíl od „klasických“ (např. Kralické) tuto pointu stírají lehce banalizujícím parafrázováním. Elegance hladké věty ztrátu drobné, avšak cenné pointy nevyváží. V kongeniálním domyšlení tuto formulaci naopak ještě rozvinul midraš. Každý stupeň postupných přístavků rozvinul do dialogické výměny obou postav a vyjádřil tak též Abrahamovo zdráhání přijmout úkol:

Bůh řekl: „Vezmi syna tvého!“ Abraham: „Mám dva syny a nevím, kterého mi přikazuješ vzít.“ Bůh: „Toho jediného tvého!“ Abraham: „Jeden je jediným synem této matky, druhý je jediným synem oné matky.“ Bůh: „Toho, jehož miluješ!“ Abraham: „Miluji oba!“ Bůh: „Izáka!“ (bab. Talmud, *Sanhedrin* 89b)

Zkoušený praotec v tomto midraši není podán jako nějaký nevěrohodný hrdina, pro něhož není větší radosti, než s úsměvem plnit nespílitelné příkazy; Abraham je zde zobrazen jako člověk těžce sevřený ve svých citech, hledající a opatrně ověřující, co po něm Bůh žádá.

Druhý motiv úkolu – „jdi do země ...“ – je zde formulován tak, že vyvolává nepřeslechnutelnou asociaci s oddílem, jímž pro Abrahama vše začalo. Právě takto přece Hospodin k Abramovi promluvil vůbec poprvé (Gn 12,1-3). Zesílený tvar imperativu

„jdi“¹⁷⁶ se v celé Bibli vyskytuje právě jen na těchto dvou místech; ovšem vzájemných narážek mezi těmito oddíly je ve formulacích ještě celá řada (např. „země, kterou ti ukážu / povím“ aj.).

Cílová *země* (místo pro oběť, srov. další věta) je zde označena záhadným jménem „Mórija“. V Bibli toto jméno zaznívá už jen v 2 Pa 3,1, kde označuje chrámovou horu v Jeruzalémě – tedy místo, kde Šalomoun vybudoval „Hospodinův dům“. Toto jméno je dodnes živé, narazíte na ně i v moderních bedekrech a turistických mapkách. Podle tradice je Mórija ona skála, která vystupuje nad zemský povrch v chrámovém okrsku v Jeruzalémě, uprostřed dnešního „Skalního dómu“ (tzv. Omarovy mešity). V Božím příkazu je ovšem „Mórija“ místem záhadným, místem, jež Bůh teprve označí (zjeví, „řekne“¹⁷⁷). Jméno tohoto místa ovšem vypravěč volí, jakoby si s ním záměrně pohrával. Jméno zde nápadně „rezonuje“ s řadou významových aspektů, s nimiž vypravěč pracuje, a zaznívá v něm řada motivů, jež jsou pro příběh podstatné – mj. „vidět“¹⁷⁸, „bát se“¹⁷⁹ a „vyučovat“¹⁸⁰. Ona „záhadnost“ je tedy současně nabitá řadou narážek, jež rozehrávají významové souvislosti. To místo je rozhodně velmi specifické a zvláštní!

Třetí aspekt Abrahamova úkolu pak obsahuje onen „kámen úrazu“, dramatickou zápletku příběhu – rozkaz „obětovat“ syna jako „oběť zápalnou“¹⁸¹. Tento příkaz není absurdní jen na rovině elementární humanity – jak by mohl otec zabít vlastního syna?! V kontextu příběhů abrahamovského cyklu má tento pokyn ještě další, snad ještě hroznější rozměr. Celá Abrahamova cesta je přece od počátku líčena jako sázka na Hospodinovo slovo. Všechno začalo tím, že Hospodin Abrama oslovil a řekl mu „jdi ... do té země, kterou ti ukážu ... a já tě učiním velikým národem“ (Gn 12,1n). A když Abram „šel, jak mu řekl Hospodin“ (v. 4) a do té země vskutku došel, zjevil se mu tam Hospodin a závazně pravil: „Tvému potomstvu (dosl. *semeni*) dávám tuto zemi!“ (v. 7). O dar „té země“ a o „potomstvo (símě) Abrahamovo“, tj. „syna“,

---

¹⁷⁶ Hebrejsky *lech-l'chá*.

¹⁷⁷ V. 2b, srov. Gn 12,1n.

¹⁷⁸ Hebr. *r'-h*; srov. v. 8 a zejm. 14!, místo „ukázání se Hospodina“.

¹⁷⁹ Hebr. *j-r'*; srov. v. 12, motiv „bohabojnosti“, místo „bázně Hospodinovy“.

¹⁸⁰ Hebr. *j-r-h*, tedy „mým učitelem /jest/ Hospodin“; motiv zkoušky jako „pedagogického“ nástroje.

¹⁸¹ Srov. Gn 8,20; řád těchto obětí viz Lv 1,3.

jenž se stane „národem velikým“ (tj. tím zvláštním lidem, „v němž budou požehnány všechny čeledi země“; viz Gn 12,3; Gn 18,18 a Gn 22,18) v Abrahamově životní cestě běží. Nesamozřejmost těchto dvou darů – tj. samozřejmost existence „synů Abrahamových“ (tj. Izraele) v „zemi zaslíbené“ – je v příbězích knihy Genesis mnohokrát pojednána. Od začátku je přitom jasné, že Abraham i Sára jsou příliš staří, aby mohli čekat syna (Gn 11,30; Gn 16,1a; Gn 18,11 aj.). Když se tedy po řadě komplikujících epizod nakonec Izák přece jen Abrahamovi a Sáře narodí, je to čirý zázrak, naprostý div a něco podstatného to vypovídá o díle Hospodinově¹⁸². A *tohoto* syna má nyní Abraham vzít, zaříznout na oltáři a předložit Bohu jako oběť zápalnou?! Takový požadavek přece znamená, že Abraham má obětovat vše, za čím vyšel a za čím celoživotně putoval. Vše, co dávalo naději jeho životu, má nyní položit na oltář – v důvěře, že ten, kdo k němu takto mluví, není vnitřně rozporný či krutě zlý, nýbrž dobrý a věrný svým slibům, jak jej dosud poznával. Nesnesitelný paradox!

Na cestě zkoušky

Mnoho čtenářů či posluchačů tohoto příběhu si stýská, že vypravěč málo prokresluje vnitřní Abrahamovo drama, že nedává vůbec nahlédnout do jeho myšlení či citů. Jen stroze a prostě vypráví, co Abraham dělá. Ovšem, to je u příběhu *zkoušky* podstatné!

Hned časně ráno tedy Abraham vstal a začal se chystat na cestu. Vypravěč to vyjadřuje svými třemi motivovými slovy: Abraham ... „vzal“ Izáka, syna svého, nasekal dříví „obětní“ a „šel“ na to místo, jež řekl mu Bůh (v. 3). Stručně řečeno: zkoušený hned ráno koná doslova podle trojice daných imperativů...

„*Třetí den*“ je v biblické mluvě pevná figura, vyhrazený termín pro rozhodující chvíli¹⁸³. Zde označuje okamžik, kdy Abraham „pozvedl oči své a uviděl to místo...“. Opět formulace, jíž vypravěč rozeznívá souvislosti; posluchači by mělo cinknout v uších. V abrahamovských příbězích přece takto již dříve vypra-

---

¹⁸² Gn 21,1; srov. Gn 18,1.10.

¹⁸³ Srov. např. Gn 42,17n; Ex 19,16; Nu 19,12; 1 S 20,19; 2 S 1,2; a ovšem Mt 12,40 a Mt 16,21par.; 1 K 15,4 aj.

věč označoval to, co „dává vidět Bůh“, co Bůh „zjevuje“¹⁸⁴. „Pozvednout oči ... a uvidět“ tedy navozuje epifanii, zjevení toho, co „ukazuje“ sám Bůh (Gn 18,2; Joz 5,13 aj.). Místo „M“ je tedy na dohled a zkouška spěje ke svému vrcholu. Dva služebníci s oslem ovšem musejí zůstat zde; na „to místo“ může jít jen zkoušený otec a jeho syn. Ve „zkoušce víry“ totiž každý jedná a zápasí sám za sebe, bez pomocníků i bez diváků¹⁸⁵.

V pokynu dvěma služebníkům přítom Abraham jakoby mimochodem říká, co je smyslem jeho cesty: „já a ten chlapec půjdeme až tam, pokloníme se a vrátíme se k vám“ (v. 5). Pro mnoho posluchačů je to výpověď krajně problematičtá. Jak může Abraham takto, oznamovacím způsobem, tvrdit, že se (spolu se synem) *oba vrátí*? Vždyť dobře ví, že ho jde obětovat! Je to snad „milosrdná lež“ vůči milovanému synu, jehož Abraham nechce znepokojovat? Nic takového. Problém nás všech, kdo příběhu nasloucháme v překladech do moderních jazyků, je nepřesnost v modu (slovesném způsobu) těchto vět. Řečeno gramatickou terminologií: Abraham se tu nevyjadřuje v *indikativu futura* (popisná informace o budoucím dění), nýbrž ve *voluntativu prézenta* (tzv. *kohortativ*) – vyjadřuje tedy své *přání* a *odhodlání*, mluví o tom, co chce, na co vsází a k čemu se v této strašné chvíli upíná. O své a „chlapcově“ nadcházející cestě se nevyjadřuje „informativně“, nýbrž „doufanlivě“ – vyjadřuje svou naději proti vší beznaději. Na člověka, který je právě v této věci zkoušen, je to výpověď až vyznavačská; paradox ne menší než u Božího rozkazu.

Výpověď zkoušeného

Napětí příběhu se ovšem dále stupňuje. Vypravěč soustředí veškerou naši pozornost už jen na Abrahama a jeho syna: „i šli ti dva pospolu“ (v. 6b). Směřují k „onomu místu“ a čas houstne. Napjaté ticho podivné poutě protne oslovení, jež příznačně zdůrazňuje vztah otce a syna: „Můj otče!“ – „Ano, můj synu...?!“ – Napětí se dále umocňuje. Zvídavá otázka Izáka, jemuž je na této cestě něco divné, staví skrývané tajemství Abrahamova úkolu do ostrého světla otevřeného rozhovoru: „Hle, zde je oheň a dříví;

¹⁸⁴ Gn 13,14; srov. též kontrastní „vidění“ Lotovské v Gn 13,10!

¹⁸⁵ Srov. podobně též v Jákobově zápasu u Jaboku Gn 32,25 či v Ježíšově zápasu Getsemanském Mk 14,35par.

ale kde je *beránek* k oběti zápalné?“ Ta otázka je trefou do černého – jak v dějové rovině příběhu (mezi Abrahamem a Izákem), tak z perspektivy posluchače, jenž se zatajeným dechem sleduje, jak si Abraham při zkoušce počíná. Co „otec víry“ poví na tuto přímou otázku k jádru věci?

„*Bůh vidí pro sebe beránka k oběti zápalné, můj synu.*“ – Ta věta je asi úmyslně víceznačná. Má více významových rovin a bývá proto chápána různě. V dějové rovině, v uších Izáka, se může jevit i jako vyhýbavá výmluva typu „sám Bůh ví...“, tj. „nevím, nechci o tom mluvit, neptej se!“ Ovšem pro posluchače, který tuto větu vnímá jako vyjádření zkoušeného praotce k jádru věci, může tato věta vyznívat i jako vyznání. Abraham zde odkazuje k Bohu jako jedinácímu subjektu, u něhož jediného je řešení; zda my to Boží řešení známe, je jiná věc. Stejně tak je vedlejší, co si o tom myslíme. Podstatné je, co „Bůh vidí“ a k jakému vidění věcí (tj. zjevení) vede své „bohobojné“. Pro posluchače, jenž v této odpovědi slyší *výpověď zkoušeného*, jsou to pozoruhodná slova! Při vši své určitosti je to výpověď otevřená; z lidského sevření odkazuje k Bohu, očekává řešení od něj. A nepřeslechněme, že základ výpovědi zde opět tvoří ono motivové sloveso „vidět“ a věta vyjadřuje svrchovanost Božího jednání! Převedeno do holé věty Abraham říká: „Bůh vidí“¹⁸⁶.

V židovské tradici se po makabejském povstání (2. st. ante) objevuje i radikálně odlišné pojetí, jež vede k celkově jinému vyznění příběhu. Hebrejščina totiž nerozeznává u jmenných tvarů pády, funkci tvarů je třeba vyrozumívat z kontextu. Poslední tvar této věty, tradičně pojímaný jako oslovení („*synu můj*“), je v tomto případě možné chápat i jako přímý předmět slovesa, resp. jeho přístavek – stačí při hlasitém přednesu jen jinak intonovat: „Bůh vidí pro sebe beránka k oběti zápalné, (totiž) *syna mého!*“

Slyšíme-li výpověď takto, pak Abraham svému synu odpovídá přímo a zasvěcuje jej do tajemství jejich podivné cesty. Izák pak od této chvíle ví, že jde na smrt. Vzhledem k tomu, jak Izák dále v příběhu jedná, se do centra pozornosti posluchače dostává postava syna. V některých midraších je proto jeho jednání podrobněji dokresleno, Izák se stává až hlavním hrdinou příběhu. Vědomě se obětuje, jde dobrovolně na smrt, jež má až vyku-

---

¹⁸⁶ Srov. v. 14!

pitelský dosah. Příběh se pro tento směr tradice stává typologií martyria¹⁸⁷. V židovských dějinách měla tato tradice mimořádně významné dějiny působení, zejména v souvislosti s křesťanskými pogromy. Židovští mučedníci, kteří raději volili smrt než násilný křest, se stylizovali do postoje Izáka (tzv. *aqeda*).

Na místě

Jakmile Abraham a jeho syn „vstoupili na *to místo*, co řekl mu Bůh“ (v. 9), jde všechno ráz na ráz, děj se zhušťuje a všechno směřuje k naplnění příkazu. Napětí se stupňuje na nejvyšší míru: Abraham vykonal všechny přípravy, Izák leží svázan na oltáři, ruka s nožem už je napřažena, už stačí jen máchnout a oběť bude dokonána. – Posluchač už nemůže čekat nic jiného než větu „*a obětoval ho v oběť zápalnou...*“

Patří ke kompoziční kráse tohoto příběhu (a k logice zkoušky!), že v tuto chvíli vpadne do děje hlas shůry. Zdvojené zavolání Hospodinova posla – „Abrahame, Abrahame!“ – prozkouší nejen citlivost Abrahamova sluchu, nýbrž i jeho ochotu i v takové chvíli ještě naslouchat. Následující „*nyní jsem poznal...*“ jasně deklaruje konec Boží zkoušky, Abrahamova ruka s nožem nesmí chlapci ublížit – nešlo přece o oběť, běželo o zkoušku!

Po tomto oslovení, zaražen s rukou napřaženou nad oltářem, Abraham opět „*pozvedá oči své a vidí*“ ... a Bůh mu zjevuje berana a dějová linie oběti může doběhnout ke svému konci: Abraham „*šel*“, „*vzal*“ (berana) „*a obětoval ho v oběť zápalnou*“...

Tím je u konce motiv oběti. Vypravěč však připojuje ještě několik odstavců, jež dotahují téma zkoušky. Nejprve dá ještě jednou promluvit Abrahamovi, potom promluví podruhé z nebes posel Hospodinův, resp. Hospodin sám.

Jméno místa

Poté, co Abraham dokonal oběť, provolal jméno toho místa: „*Hospodin vidí!*“ V mnoha biblických příbězích narážíme na tento prvek – hlavní postava na konci epizody pojmenovává dané místo (či jinou z „vnějších daností“ v kontextu) jménem, jež „až dodnes“ vyjadřuje určitý motiv z vyprávěného příběhu (např. Ex 17,7.14; Joz 5,9 aj.). Příběh pak vyjadřuje důvod, proč určité

---

¹⁸⁷ Srov. 4 Mak 13,12b; 4 Mak 17,22.

místo nese své jméno (tzv. etiologická legenda); legendy tohoto typu známe dobře i z našeho kulturního prostředí, např. z českých pověstí a legend¹⁸⁸. Pro tradici, jež tyto prvky používá, je ale důležitější opačný vztah – kdykoli jméno zazní či kdykoli se člověk ve svém životě setká s onou vnější daností (např. kameny v Gilgálu, svatyně v Peniel apod.), má se mu vybavít souvislost s příslušným příběhem (Joz 5,9; podobně Gn 16,7-14; Gn 20,14-20; Gn 32,31 aj.).

V našem oddíle o Abrahamově zkoušce (podobně jako v mnoha jiných biblických textech) však nejde o pravou, historicky autentickou etiologickou legendu, nýbrž o autorské užití tohoto prvku pro potřebu daného vyprávění. – Existuje snad někde hora, jež se jmenuje „Hospodin vidí“, a je náš příběh legendárním vysvětlením jejího jména? Ve vnějším „světě za textem“ nikoli, ve „světě našeho textu“, resp. na „mapě našeho vyprávění“ však ano. Vypravěč zde rozvíjí linii, kterou otevřel již možnými souvislostmi záhadného jména „Morija“ – místo, na němž vrcholí abrahamovské příběhy, je ono jedinečné místo, kde je zvláštním způsobem přítomen Hospodin, tj. kde Hospodin „vidí“ i „dává se vidět“ (tj. zjevuje se), kde člověku svým oslovením otevírá oči a učí jej „vidět“ věci, jak je „dává vidět“ (tj. zjevuje) Bůh sám. Takovou slovní hříčku se slovesem „vidět“ vypravěč připojuje, aby svým posluchačům napověděl (v. 14b): „...tak jak se dodnes říká: Na hoře Hospodinově *se ukáže* [var: *se vidí*].“ Že tato nápověda zas tak úplně jasná není? Pravda, je opět víceznačná, ale určitým směrem ukazuje. Nepřeslechnutelně si tu vypravěč stále pohrává s motivovým slovesem „vidět“ / „ukázat se“ / „zjevit se“¹⁸⁹. A to pořekadlo mohlo mít dvojí význam. Buď se sloveso týkalo Boha a věta vyjadřovala, že „na hoře Hospodinově *se* [Bůh] *ukazuje* (tj. zjevuje)“, nebo se sloveso týkalo člověka a věta se týkala návštěvy svatyně, např. pravidla poutních svátků: „na hoře Hospodinově *se* [každý] *ukáže*“¹⁹⁰. Výpověď je ovšem neúplná, je to jen útržkovitý citát či narážka na kdysi známé pořekadlo, takže pro nás zůstává trochu záhadou.

---

¹⁸⁸ Srov. např. zdůvodnění jména „Praha“ v Libušině proroctví.

¹⁸⁹ V hebrejštině se jedná o tvary jednoho slovního základu.

¹⁹⁰ Tj. třikrát do roka, srov. Ex 23,17; Dt 16,16 aj.

Nicméně, v návaznosti na v. 8 má pojmenování místa ještě jeden důležitý význam. Abraham jménem místa vlastně vyjadřuje, co bylo jádrem jeho „vyznání zkoušeného“, jeho výpovědi důvěry a naděje, když ještě netušil, co se na tomto místě odehraje. Tehdy na Izákovu otázku těžce hledal slova a vymáčkl ze sebe jen jakoby elementární „Bůh vidí“. Teď ovšem, na konci příběhu může stejnou větu říci určitěji – ne s obecným termínem „Bůh“, nýbrž s jednoznačným, jmenovitým „Hospodin“. Pojmenování místa je tak potvrzením a vyhlášením Abrahamovy naděje a důvěry v Hospodina. Z jiných textů, kde se takto o Hospodinu mluví, přitom vyplývá, že takové „Hospodinovo vidění“ nikdy není nezaujaté; zejména tam, kde je Hospodinův lid v nouzi, je Hospodinovo „viděl jsem“ prvním krokem na cestě záchrany¹⁹¹. To je souvislost, která by také písmákům neměla uniknout.

Věcné jádro zkoušky

Nakonec je však třeba si položit otázku, oč vlastně v této zkoušce šlo. Co bylo věcným jádrem tohoto zvláštního testu? Pozorný posluchač, který se dal vést vypravěčovými signály, již jistě začíná rozumět, že tu nešlo ani o *prostou poslušnost* Karafiátových broučků ani o *slepu víru* fanatika. Také tvrzení epištoly Židům, že Abraham „počítal s Boží mocí vzkřísit mrtvé“ (Žd 11,17-19), je třeba brát opatrně. V kontextu prvního století po Kristu bylo jistě možné Abrahamovu „zkoušku víry“ takto interpretovat (a to i v rámci židovství), v dobovém kontextu našeho vypravěče je však představa o „individuálním vzkříšení z mrtvých“ věcí neznámou a anachronickou. Autor epištoly Židům přece nevykládá starozákonní oddíly, nýbrž je *aplikuje* – propojuje je s novými souvislostmi a novými významy, aby jejich pomocí dosvědčil křesťanskou naději.

Vypravěč 22. kapitoly knihy Genesis v závěru oddílu sám dvakrát výslovně říká, že při zkoušce šlo o to, zda Abraham Bohu „odepře svého syna“ (v. 12b a 16b). Tím do určité míry navazuje na obětní souvislost, ale jde o výpověď zásadní, přenosnou i mimo kontext obětního kultu. Nám, novověkým Evropanům, je staroorientální svět obětních kultů zcela cizí; starozákonnímu vypravěči i jeho prvotním posluchačům však byl samozřejmou

---

¹⁹¹ Srov. „viděl jsem ... sestoupil jsem, abych vysvobodil“, Ex 3,7n.

součástí vlastního života. Základní strukturou vztahu, jež se vyjadřuje obětí jedním, je dialogická vzájemnost přízně shůry (Boží požehnání) a ritualizovaných projevů vděčnosti (výrazy díky a solidární sdílení darů). V tomto kontextu je samozřejmé, že prvotiny úrody či prvorozené kusy dobytka patří Bohu (Gn 4,4; Ex 13,2; Ex 23,19a; Dt 26,1n). Ano i prvorozený syn (Ex 13,13; Ex 22,28b aj.)! To je však jen kontext, jenž platí obecně, nejen v Izraeli. V souvislosti abrahamovských příběhů jde o víc. Abrahamův syn Izák je přece oním zaslíbeným „semenem“, ztělesněním potomstva, závdavek lidu Hospodinova. A velkým tématem cyklu abrahamovských příběhů je to, že „lid Hospodinův“ nevzniká na tváři země přirozeně, jak to v oblasti lidské plodnosti zkrátka chodí¹⁹²; Izrael vzniká jako Hospodinovo dílo a jeho existence je nesamozřejmý dar. Narativně vyjádřeno: Izák se rodí starým, neplodným rodičům, matce mnohokrát ohrožené; přichází na svět proto, že jej Hospodin zaslíbil – krátce: protože Hospodin „to řekl“ (Gn 18,10; Gn 21,1-2). Pokud by Abraham na konci své cesty tohoto syna Hospodinu „odepřel“, byla by celá jeho životní pouť nadarmo. Svého „chlapce“ by si možná uchoval, ale zaslíbené „potomstvo“ ve smyslu Hospodinova zaslíbení by to nebylo. Všimněme si, že v oné závěrečné Hospodinově řeči, slavnostní přísaze stvrzující praotecké požehnání (v. 16-18), se v retrospektivní části mluví o „synu“, zatímco v perspektivních výrocích pouze v plurálu o „*potomstvu tvém*“ („*semeni tvém*“).

Zacílení vyprávění

Tento příběh se tedy v posledu týká „*potomstva Abrahamova*“ – Izraele, lidu Hospodinova. Motiv „obětování jediného“ si v této souvislosti ovšem nesmíme plést ani s cynickým principem ochrany kolektivu za cenu „obětího beránka“ (Kaifášovo „je pro vás lépe, aby jeden člověk zemřel za lid, než aby zahynul celý národ!“ J 11,49n), ani s hrdinskou zásadou romantických mušketýrů („jeden za všechny, všichni za jednoho“). Příběhy praotců z knihy Genesis jsou založeny na jiném přístupu: na logice *pars pro toto* – v jedinečném příběhu praotce s jeho konkrétní částečností běží o to, co v zásadě platí o Izraeli jako celku a o každém

---

¹⁹² Se všemi známými triky „plánovaného rodičovství“, srov. Gn 16.

jeho členu. Abraham (první z tří praotců, kteří ztělesňují „identitu Izraele“) je „otcem víry“ jak v tom, že na počátku své cesty vyšel ze svého „zajištění v minulosti“ (tj. zajištění v rodové kontinuitě předků, jistoty dědičného majetku a nástupnických práv; Gn 12,1n), tak v tom, že na konci svých příběhů vyšel a vydal se ze své „zajištění budoucnosti“ (ve zkoušce neodepřel svého syna, tj. prvotinu „velikého potomstva“; Gn 22,16bn).

Příběh, jenž u Abrahama toto ověřuje (Abrahama „zkouší“), přitom opakovaně vyjadřuje, že Abrahamovo „zajištění“ je v tom, že na své cestě *slyší* na Boží hlas, že si jím dává vést svůj zrak, takže *vidí* to, co označuje Bůh, a podle toho pak také jedná. Máme-li výslovně shrnout, v čem je tento podivuhodný příběh aktuální, jsou asi tyto rysy Abrahamova jednání nejdůležitější. Jsou to rysy životní cesty, jíž se říká „víra“ a jíž je Abraham „(pra)otcem“ (Žd 11,8n). Cesta „synů Abrahamových“ těžko může mít rysy jiné. A nedejme se mýlit, že tu jde jen o příběh jednotlivce, o dílčí a partikulární zajímavost, jež sice má svůj půvab, ale nemá šanci dostat se na první stránku novin. Na samém začátku Abrahamových příběhů i na konci našeho oddílu o „Abrahamovu potomstvu“ Hospodin prohlašuje, že „v něm budou požehnány všechny čeledi země“ (Gn 12,3; Gn 22,18a). Kdo bude číst v Písmu dál, může celý ten příběh vyslechnout. Žádná částečnost, žádná zanedbatelná partikularita; celá světa šíře a každý člověk je v perspektivě tohoto příběhu...

Další literatura

- DEURLOO, K. A., Because You have Harkened to My Voice: Genesis 22, in: KESSLER, M. (ed.), *Voices from Amsterdam: A Modern Tradition of Reading Biblical Narrativ*. Atlanta: Scholars Press, 1993, str. 113-132.
- KUNDERT, L., *Die Opferung/Bindung Isaaks (WMANT 78+79)*. Neukirche: Neukirchener, 1998.
- LERCH, D., *Isaaks Opferung christlich gedeutet: Eine Auslegungsgeschichtliche Untersuchung (BHTh 12)*. Tübingen, 1950.
- PRUDKÝ, M., *Genesis 22* in: *Křesťanská revue* 57 (1990), str. 77-115.
- PRUDKÝ, M., *Tázání po budoucím čase aneb indikativ futura versus kohortativ*, in: HOBLÍK, J. (vyd.), *Pouštěj svůj chléb*

- po vodě...*, Sborník pro Milana Balabána. Brno: CDK, 1999, str. 138-150.
- SPIEGEL, S., *The Last Trial*. New York: Behrman House, 1979.
- STEINS, G., *Die Bindung Isaaks« im Kanon (Gen 22)*. Grundlagen und Programm einer kanonisch-intertextuellen Lektüre (Herders Biblische Studien 20). Freiburg: Herder, 1999.
- TRIBLE, P., *Genesis 22: The Sacrifice of Sarah*, in: ROSENBLATT, Jason P. a SITTERSON, Joseph C. (eds.), *Not in Heaven*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1991, str. 170-253.
- ČAPEK, F., *Dějinný a tematický přehled pokusů o interpretaci Gn 22,1-19 (diplomová práce obhájená na ETF UK)*, rukopis: Praha 1997.

Jan Heller, Martin Prudký
OBTÍŽNÉ ODDÍLY KNIH MOJŽÍŠOVÝCH

Vydalo Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří v roce 2006 jako svou 1239. publikaci

Odpovědná redaktorka Kristina Hrušková

Obálka Anna Kubů

Sazba a grafická úprava Zuzana Kakušková

Tisk Grantis, spol. s r. o., Ústí nad Orlicí

Obrazový motiv na obálce převzat z díla *Biblia Germanica* z roku 1483, signatura D66 (Vzpoura člověka proti Stvořiteli, vyhnání z ráje), z knihovny Kláštera premonstrátů v Teplé

Zájemcům o biblistiku doporučujeme:

www.ikarmel.cz/vyber/bible

Další tituly od autorů této knihy:

www.ikarmel.cz/autor/heller-jan

www.ikarmel.cz/autor/prudky-martin

JAN HELLER, MARTIN PRUDKÝ

Obtížné oddíly knih Mojžíšových

KARMELITÁNSKÉ
NAKLADATELSTVÍ
KOSTELNÍ VYDRŽÍ
2006